

**Co-funded by
the European Union**

AKTYWIZUJĄCY SCENARIUSZ LEKCJI

opracowany w ramach projektu

„INNOWACJE W EDUKACJI SZKOLNEJ”

Temat lekcji:

**Prawda czy opinia? Jak odróżnić informację od komentarza
(Rozwijanie umiejętności analizy tekstów informacyjnych i
publicystycznych)**

1. Cele lekcji

Uczeń:

- rozumie różnicę między **faktem (informacją)** a **opinią (komentarzem)**,
- potrafi wskazać w tekście elementy faktograficzne i subiektywne,
- zna cechy dobrego, rzetelnego materiału informacyjnego,
- wie, że komentarze w mediach odzwierciedlają punkt widzenia autora, a nie obiektywną prawdę,
- uczy się **analizować teksty krytycznie**, porównując różne źródła i formy przekazu.

2. Grupa docelowa

Uczniowie szkoły podstawowej

3. Metody nauczania

- Burza mózgów
- Mini-wykład z przykładami
- Praca w grupach – analiza tekstów
- Dyskusja kierowana
- Refleksja indywidualna

Projekt dofinansowany przez Unię Europejską

**Co-funded by
the European Union**

4. Pomoce dydaktyczne / źródła

- Tablica / rzutnik / flipchart
- Zestaw krótkich tekstów:
 - 2–3 materiały informacyjne (np. krótkie wiadomości o wydarzeniu)
 - 2–3 komentarze / felietony / posty w mediach społecznościowych na ten sam temat
- Karty pracy: tabela „Fakt czy opinia?”
- Kolorowe markery (do zaznaczania fragmentów tekstu)
- Strony fact-checkingowe i edukacyjne:
 - Polska: <https://demagog.org.pl>
 - Czechy: <https://demagog.cz>, <https://manipulatori.cz>
 - Słowacja: <https://demagog.sk>
 - Ukraina: <https://www.stopfake.org/en/news/>
 - UE: <https://edmo.eu>, <https://euvsdisinfo.eu>

5. Przebieg lekcji (45 min)

1. Wprowadzenie – czy każda wiadomość to fakt? (5–7 min)

1. Burza mózgów (1–2 min)

- Nauczyciel zapisuje na tablicy dwa słowa: FAKT i OPINIA.
- Uczniowie podają swoje pierwsze skojarzenia z tymi pojęciami (np. „prawda”, „dane”, „zdanie”, „emocje”, „komentarz”).
- Wszystkie odpowiedzi są zapisywane – pokazuje to, że uczniowie już mają wstępną wiedzę i intuicję na ten temat.

2. Pytania naprowadzające (2–3 min)

- Czy każda wiadomość w internecie jest prawdziwa?
- Czy komentarz znanej osoby w mediach społecznościowych może być faktem?
- Czy „mój ulubiony zespół jest najlepszy na świecie” to fakt czy opinia?
- Dlaczego dwie osoby mogą pisać o tym samym wydarzeniu w zupełnie inny sposób?
- Czy w wiadomościach czasem mieszają się fakty z opiniami? Jak to wpływa na odbiorców?

**Co-funded by
the European Union**

3. Dopowiedzenie nauczyciela – rozszerzone informacje merytoryczne (3–4 min)

- **Fakt:**

- To informacja zgodna z rzeczywistością, którą można sprawdzić i potwierdzić w wiarygodnych źródłach.
- Fakt nie zależy od emocji czy przekonań autora – pozostaje prawdziwy bez względu na to, kto go opisuje.
- Fakty są podstawą rzetelnych wiadomości, ale nawet one mogą być przedstawione w sposób mylący, np. przez wyrywanie z kontekstu.

- **Opinia:**

- To czyjś punkt widzenia, interpretacja lub ocena wydarzenia czy zjawiska.
- Opinia może być zgodna z faktami, ale jest subiektywna i może różnić się u różnych osób.
- Autor opinii często używa języka emocjonalnego (np. „skandaliczna decyzja”, „najlepszy film w historii”), który wpływa na nasze odczucia, ale nie dowodzi prawdziwości stwierdzenia.

- **Dlaczego łatwo się pomylić?**

- W mediach fakty i opinie często są mieszane – np. w jednym artykule można znaleźć zarówno dane liczbowe (fakty), jak i komentarze dziennikarza (opinie).
- Media społecznościowe dodatkowo wzmacniają emocje – komentarz celebryty lub znajomego może wydawać się prawdą, bo ktoś „znany” lub „bliski” go napisał.
- Fake newsy często są budowane tak, by wyglądały jak fakty, choć w rzeczywistości są tylko opinią lub manipulacją.

4. Wniosek dla uczniów

- Każdy z nas codziennie odbiera setki informacji, ale nie wszystkie są faktami.
- Jeśli nauczymy się odróżniać to, co sprawdzalne i prawdziwe, od czyichś ocen i komentarzy, będziemy lepiej rozumieć świat i trudniej damy się zmanipulować.

**Co-funded by
the European Union**

2. Mini-wykład: Jak rozpoznać fakt i opinię? (10 min)

Cel dydaktyczny

- Nauczyć uczniów świadomego odróżniania informacji obiektywnej od subiektywnej oceny w mediach i internecie.
- Uświadomić, że opinie nie są złe, ale nie mogą być traktowane jako fakty.
- Pokazać, jak fake newsy często łączą fakty z opiniami, by wpływać na odbiorców.

1. Czym jest fakt? (3–4 min)

- **Definicja:**
Fakt to zdarzenie lub informacja zgodna z rzeczywistością, którą można sprawdzić i potwierdzić w kilku niezależnych, wiarygodnych źródłach.
- **Cechy faktu:**
 - można go zweryfikować (np. w raportach, statystykach, oficjalnych dokumentach),
 - opiera się na danych, liczbach, cytatach, wydarzeniach, obserwacjach,
 - jest niezależny od osoby, która go podaje – jeśli coś jest faktem, pozostaje nim niezależnie od autora tekstu.
- **Przykłady:**
 - „W 2022 roku w Warszawie mieszkało około 1,8 miliona osób.”
 - „Wczoraj o godzinie 14:00 odbyło się posiedzenie Rady Miasta.”
(Nauczyciel może podać dodatkowe 2–3 krótkie fakty, zachęcając uczniów do wskazania, jak można je sprawdzić).

2. Czym jest opinia? (3–4 min)

- **Definicja:**
Opinia to subiektywne zdanie, ocena lub interpretacja faktu, która odzwierciedla punkt widzenia autora, a nie obiektywną rzeczywistość.
- **Cechy opinii:**
 - zawiera emocjonalny język, wartościujące słowa („dobry”, „zły”, „skandaliczny”, „niesprawiedliwe”),
 - opiera się na przekonaniach autora, nie zawsze popartych dowodami,
 - może różnić się między osobami, nawet jeśli dotyczy tego samego wydarzenia.

**Co-funded by
the European Union**

- **Przykłady:**

- „Warszawa to najpiękniejsze miasto w Polsce.”
- „Decyzja rady miasta była skandaliczna i krzywdząca dla mieszkańców.”
(Nauczyciel może poprosić uczniów o podanie własnych przykładów opinii na dowolny temat – np. „najlepszy film”, „najlepsza drużyna sportowa”).

3. Dlaczego odróżnianie faktów od opinii jest ważne? (2–3 min)

- Fakty pomagają zrozumieć, co naprawdę się wydarzyło, i budować wiedzę o świecie na podstawie sprawdzalnych informacji.
- Opinie pokazują różne punkty widzenia, ale nie można ich traktować jako obiektywnej prawdy – są prywatnym spojrzeniem autora.
- Fake newsy często mieszają fakty z opiniami, aby:
 - sprawiać wrażenie prawdy („na faktach”) i zyskać wiarygodność,
 - manipulować emocjami odbiorcy, wywołując oburzenie, gniew lub zachwyty,
 - wpływać na decyzje czy przekonania ludzi bez dostarczania rzetelnych danych.
- Przykład manipulacji:
 - Fakt: „W mieście powstał nowy park o powierzchni 5 hektarów.”
 - Opinia-manipulacja: „Nowy park to kolejny dowód na nieudolność władz – zamiast parków potrzebne są parkingi!”
(Ten przykład można omówić na forum klasy, pytając: „Co jest faktem, a co opinią?”)

4. Wskazówki dla uczniów – jak rozpoznać fakt i opinię?

- **Zadaj pytania:**
 - Czy tę informację można sprawdzić w innych źródłach?
 - Czy w zdaniu są emocjonalne słowa lub oceny?
 - Czy to zdarzenie mogło zostać udokumentowane (np. zdjęcia, raport, cytaty)?
 - Czy autor podaje dowody, czy tylko wyraża swoje zdanie?
- Jeśli odpowiedź brzmi „nie można sprawdzić” lub „to tylko ocena”, to najpewniej opinia, a nie fakt.

**Co-funded by
the European Union**

Propozycja mini-ćwiczenia w trakcie wykładu (1–2 min)

Nauczyciel wyświetla 3 przykłady zdań i prosi o szybkie podniesienie ręki: „fakt” lub „opinia”.

- „W Polsce w 2023 roku mieszkało około 38 milionów osób.” (*fakt*)
- „Polska to najpiękniejszy kraj w Europie.” (*opinia*)
- „Wczoraj w centrum miasta otwarto nową galerię handlową – to kolejna niepotrzebna inwestycja.” (*pierwsza część – fakt, druga – opinia*)

To pokazuje, że czasem w jednym zdaniu można znaleźć i fakt, i opinię, dlatego trzeba być uważnym czytelnikiem.

3. Ćwiczenie grupowe – „Fakt czy opinia?” (15–20 min)

Cel ćwiczenia

- Uświadomienie uczniom, że w wielu tekstach informacyjnych fakty i opinie są mieszane, co może utrudniać obiektywną ocenę sytuacji.
- Rozwijanie umiejętności krytycznej analizy tekstów, odróżniania tego, co jest sprawdzalną informacją, od tego, co jest komentarzem lub oceną autora.
- Ćwiczenie w argumentowaniu własnego stanowiska, a nie tylko zgadywaniu.

Przebieg ćwiczenia – krok po kroku

- 1. Podział na grupy: klasa dzieli się na 3–5 zespołów po 3–4 osoby.**
- 2. Rozdanie materiałów: każda grupa otrzymuje 2 krótkie teksty na ten sam temat:**
 - Tekst A – notatka informacyjna (np. „Wczoraj w Warszawie otwarto nowy park miejski. Inwestycja kosztowała 3 mln zł i trwała 12 miesięcy. Park ma powierzchnię 5 ha i jest dostępny dla mieszkańców codziennie od 6:00 do 22:00.”).
 - Tekst B – komentarz/opinia (np. „Kolejna bezsensowna inwestycja! Mieszkańcy potrzebują parkingów, a nie parków, które tylko generują koszty utrzymania. Władze znowu nie pytają obywateli o zdanie.”).
- 3. Instrukcja dla grup:**
 - Podkreśl w każdym tekście fakty (sprawdzalne informacje).
 - Podkreśl opinie (subiektywne oceny, emocjonalny język).
 - Jeśli w jednym zdaniu występuje i fakt, i opinia – zaznacz obie części.
 - Wypełnij tabelę:

**Co-funded by
the European Union**

Fragment tekstu	Fakt czy opinia?	Jak można to sprawdzić?

4. Czas pracy: 8–10 minut.

5. Prezentacja wniosków: każda grupa przedstawia swoje analizy (2–3 minuty).

- o Nauczyciel zapisuje na tablicy najczęstsze trudności, np.:
 - Opinie podane jak fakty („wszyscy wiedzą, że...”, „oczywiste jest, że...”).
 - Fakty niepoparte źródłem („wydano ogromne pieniądze” – bez konkretnej kwoty).
 - Mieszanie faktów z emocjami w jednym zdaniu.

Przykłady zestawów tekstów do ćwiczenia:

Zestaw 1: Inwestycja miejska

- Tekst A: „Wczoraj w Warszawie otwarto nowy park miejski. Inwestycja kosztowała 3 mln zł i trwała 12 miesięcy.”
- Tekst B: „Kolejna bezsensowna inwestycja – zamiast parków powinni wybudować parkingi!”

Zestaw 2: Wydarzenie sportowe

- Tekst A: „W niedzielę odbył się mecz piłkarski między drużyną X a Y. Wynik końcowy to 3:2 dla drużyny X.”
- Tekst B: „To była najgorsza decyzja sędziego w historii – ewidentnie faworyzował drużynę X!”

Zestaw 3: Nowa ustawa

- Tekst A: „Sejm przegłosował ustawę zwiększającą minimalną pensję o 500 zł miesięcznie od stycznia przyszłego roku.”
- Tekst B: „Ta ustawa zrujnuje gospodarkę – politycy nie mają pojęcia, co robią!”

Projekt dofinansowany przez Unię Europejską

**Co-funded by
the European Union**

Pytania pogłębiające do omówienia po ćwiczeniu

- Które fragmenty były najtrudniejsze do oceny – fakt czy opinia? Dlaczego?
- Czy opinie są zawsze złe? Czy mogą być przydatne, jeśli są wyraźnie oddzielone od faktów?
- Jak można sprawdzić, czy dana informacja jest faktem? (np. inne źródła, raporty, dokumenty, cytaty).
- Jak fake newsy mogą wykorzystywać mieszanie faktów i opinii do manipulowania odbiorcami?

Opcje rozszerzenia ćwiczenia

- Wersja zaawansowana: dodać teksty zawierające subtelne manipulacje, np. nagłówki z ukrytą opinią („Kontrowersyjna decyzja rządu – kolejny cios dla obywateli”), aby pokazać trudniejsze przypadki do analizy.
- Tworzenie neutralnych wersji tekstów: uczniowie mają przeredagować opinię tak, by przekaz był wyłącznie faktograficzny.
- Zadanie domowe: znalezienie w internecie jednego artykułu, w którym autor łączy fakty i opinie, oraz zaznaczenie ich w tekście.

4. Dyskusja: Czy opinie są potrzebne w mediach? (8–10 min)

Cel dyskusji

- Pomóc uczniom zrozumieć rolę opinii w przekazie medialnym – zarówno pozytywną (różnorodność poglądów), jak i negatywną (ryzyko manipulacji).
- Uświadomić, że nie każda opinia jest rzetelna lub obiektywna.
- Pokazać, że umiejętność oddzielania faktów od komentarzy chroni przed błędnymi decyzjami i dezinformacją.

1. Wprowadzenie (1–2 min)

Nauczyciel mówi:

„Codziennie czytamy artykuły, słuchamy wiadomości, oglądamy komentarze w telewizji czy w mediach społecznościowych. Czasem są to suche fakty, a czasem opinie ekspertów lub

**Co-funded by
the European Union**

zwykłych użytkowników sieci. Porozmawiajmy, czy opinie są w ogóle potrzebne w mediach i jak wpływają na nasze postrzeganie świata.”

2. Pytania do dyskusji (rozszerzona lista)

- Czy można opisać wydarzenie zupełnie bez własnej opinii?
 - Czy dziennikarz powinien być całkowicie obiektywny, czy może wyrażać emocje?
 - Czy czysty fakt bez komentarza byłby wystarczający, by coś zrozumieć?
- **Czy komentarze ekspertów są zawsze obiektywne?**
 - Czy ekspert może pomylić się lub być stronniczy?
 - Jak rozpoznać, kiedy ekspert mówi fakt, a kiedy wyraża swoją interpretację?
- **Dlaczego czasem mylimy opinie z faktami?**
 - Czy sposób pisanie (emocjonalny język, brak źródeł) może wprowadzać w błąd?
 - Czy popularność autora (celebryta, influencer, znana marka) sprawia, że łatwiej wierzymy w jego zdanie?
- **Jakie zagrożenia niesie traktowanie opinii jako faktów?**
 - Czy może to prowadzić do podejmowania błędnych decyzji (np. politycznych, zdrowotnych, finansowych)?
 - Czy fake newsy mogą być bardziej wiarygodne, gdy są podane jako opinie znanych osób?
- **Jak można sprawdzić, czy coś jest faktem?**
 - Czy tę informację można znaleźć w oficjalnych źródłach, raportach, statystykach?
 - Czy więcej niż jedno wiarygodne medium o tym informuje?
 - Czy zdanie jest oparte na dowodach czy tylko na emocjach?
- *(opcjonalnie)* Czy opinie w mediach pomagają nam lepiej rozumieć świat, czy raczej wprowadzają zamęt?

3. Przykłady do dyskusji (opcjonalnie – do wyświetlenia lub przeczytania):

- Przykład 1 – Fakt: „W mieście powstał nowy park o powierzchni 5 hektarów.”
- Przykład 2 – Opinia: „Nowy park to marnowanie pieniędzy podatników.”

**Co-funded by
the European Union**

- Przykład 3 – Mieszane: „Nowy park o powierzchni 5 hektarów to kolejny dowód, że władze nie słuchają obywateli.”

Pytanie do uczniów: „*Które zdanie jest faktem, które opinią? Jak może zmienić się nasze zdanie, jeśli potraktujemy opinię jak fakt?*”

4. Wskazówki dla nauczyciela

- Zachęcaj uczniów do podawania przykładów z życia – np. wiadomości z mediów społecznościowych, które czytali w ostatnim czasie.
- Jeśli pojawiają się kontrowersyjne tematy (np. polityka, religia), przypomnij, że ćwiczenie analizę formy tekstu, nie ocenę konkretnych poglądów.
- Jeśli dyskusja stanie się emocjonalna, wróć do pytania: „*Czy to fakt czy opinia? Jak to sprawdzić?*”
- W razie potrzeby zapisuj odpowiedzi na tablicy, tworząc dwie kolumny: „Pozytywne strony opinii” i „Zagrożenia, gdy mylimy opinie z faktami”.

5. Podsumowanie i refleksja (7 min)

Uczniowie kończą zdania:

- „Dziś zrozumiałem/am, że fakt to...”
- „Najtrudniej odróżnić opinię od faktu, gdy...”
- „Od teraz, czytając wiadomości, będę sprawdzać...”

Na tablicy powstaje wspólna lista: „Jak odróżnić fakt od opinii?” (np. sprawdzam źródło, szukam danych, unikam emocjonalnych ocen, porównuję informacje w kilku mediach).

Nauczyciel podkreśla, że świadomy odbiorca informacji potrafi oddzielić to, co sprawdzalne, od tego, co jest tylko czyjąś interpretacją.

Opinie są potrzebne, bo pokazują różne punkty widzenia, pozwalają zrozumieć emocje ludzi, prowadzić debatę publiczną.

Ale decyzje, szczególnie te ważne (np. wybory, zdrowie, bezpieczeństwo), powinny opierać się na faktach, a nie cudzych przekonaniach czy emocjonalnych komentarzach.

Kluczowe zasady:

- 1. Oddzielaj fakty od opinii.**
- 2. Sprawdzaj, czy opinia jest poparta dowodami.**
- 3. Pamiętaj, że nawet eksperci mogą się mylić lub być stronniczy.**

Projekt dofinansowany przez Unię Europejską

Co-funded by
the European Union

6. Słownik pojęć

Pojęcie	Definicja
Fakt	Informacja sprawdzalna, zgodna z rzeczywistością, potwierdzona przez wiarygodne źródła.
Opinia	Subiektywne zdanie, interpretacja lub ocena wydarzenia, zależna od autora.
Komentarz	Wypowiedź (pisemna lub ustna), w której autor przedstawia własne zdanie na temat faktu.
Obiektywizm	Przedstawianie wydarzeń bez własnych ocen, emocji i uprzedzeń, opierając się wyłącznie na faktach.
Stronniczość	Przedstawianie informacji w sposób faworyzujący jedną stronę sporu, bez zachowania neutralności.
Manipulacja	Celowe łączenie faktów z opiniami lub pomijanie części informacji, aby wpłynąć na odbiorcę.

7. Przewodnik metodyczny dla nauczyciela – rozszerzona wersja

1. Przygotowanie lekcji

- **Dobór materiałów:**
 - Wybieraj **bezpieczne tematycznie teksty**, które nie wywołują silnych lokalnych emocji politycznych lub nie dotyczą bieżących sporów w kraju czy szkole.
 - Dobrze sprawdzają się materiały dotyczące np. wydarzeń sportowych, inwestycji miejskich, kultury, nauki, przyrody, technologii.
 - Jeśli chcesz wykorzystać materiały polityczne, używaj przykładów **historycznych lub zagranicznych**, aby zachować neutralność i uniknąć niepotrzebnych napięć.
- **Zróżnicowane formaty:**
 - Przygotuj **teksty informacyjne**, komentarze publicystyczne, nagłówki prasowe, krótkie wpisy z mediów społecznościowych.
 - Do ćwiczeń warto dodać **przykłady mieszane**, gdzie fakt i opinia występują w tym samym zdaniu – to uczy uważności.

**Co-funded by
the European Union**

2. Wprowadzenie i utrzymywanie zainteresowania

- Rozpocznij lekcję od pytania: „*Czy każda wiadomość w internecie jest faktem?*”, aby pobudzić ciekawość.
- Możesz użyć **krótkiej gry na rozgrzewkę**: przeczytaj 3 zdania i poproś o szybkie wskazanie faktu lub opinii (np. podnosząc kartki w dwóch kolorach).
- Zachęcaj uczniów do podawania przykładów z własnego życia (np. opinie z komentarzy w social mediach), ale **nie oceniaj ich treści**, koncentruj się na formie.

3. Moderowanie dyskusji

- Zawsze zadawaj pytania pogłębiające:
 - „*Dlaczego uważasz, że to fakt/opinia?*”
 - „*Jak można to sprawdzić?*”
 - „*Czy można powiedzieć to samo, używając neutralnego języka?*”
- Jeśli uczniowie mają sprzeczne zdania, podkreślaj, że **to normalne**, bo opinie są subiektywne.
- Pokaż, że **granica między faktem a opinią bywa trudna do uchwycenia**, zwłaszcza gdy tekst jest emocjonalny lub wybiórczy.

4. Tworzenie bezpiecznej atmosfery

- Od początku lekcji ustal zasady:
 - Nie oceniamy cudzych poglądów,
 - Nie używamy lekcji do dyskusji politycznych czy personalnych sporów,
 - Szanujemy wszystkie odpowiedzi – liczy się **argumentacja**, nie „kto ma rację”.
- Jeśli pojawiają się napięcia (np. różne poglądy w klasie), **zatrzymaj rozmowę i wróć do analizy formy przekazu**, nie treści.

**Co-funded by
the European Union**

5. Aktywne metody pracy

- Zachęcaj do **pracy w grupach** – wspólna analiza pozwala porównać sposób rozumienia tekstu przez różnych uczniów.
- Używaj **tabel, kolorowych markerów, podkreśleń**, aby uczniowie wizualnie oddzielali fakty od opinii.
- Możesz poprosić uczniów o **stworzenie własnego nagłówka informacyjnego i opinii** do tego samego wydarzenia – ćwiczenie pokazuje, jak łatwo zmienić ton przekazu.

6. Cel wychowawczy lekcji

- Kształtowanie **krytycznego czytania** – uczniowie uczą się zadawać pytania, sprawdzać źródła i nie przyjmować każdej informacji za prawdę.
- **Odpowiedzialne korzystanie z mediów**: zrozumienie, że opinie mogą wpływać na emocje i decyzje, ale rzetelne wybory warto opierać na faktach.
- Budowanie postawy **otwartości na różne punkty widzenia**, ale przy jednoczesnym poszukiwaniu dowodów na prawdziwość informacji.

7. Propozycje rozszerzeń lekcji

- **Plakat klasowy**: „5 pytań, które warto zadać, by odróżnić fakt od opinii”.
- **Ćwiczenie domowe**: znalezienie w internecie jednego artykułu i oznaczenie w nim faktów i opinii.
- **Debata klasowa**: „Czy media powinny podawać wyłącznie fakty, bez komentarzy?”.
- **Ćwiczenie porównawcze**: analiza tego samego wydarzenia w dwóch różnych mediach – które elementy są faktami, które komentarzami?

8. Źródła edukacyjne i fact-checkingowe

- **European Digital Media Observatory (EDMO)**
<https://edmo.eu> – raporty o dezinformacji, materiały edukacyjne.
- **EUvsDisinfo – European External Action Service**
<https://euvsdisinfo.eu> – przykłady fake newsów i analizy manipulacji faktami.
- **UNESCO – Media and Information Literacy Curriculum for Teachers**
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192971> – moduły o rozpoznawaniu faktów i opinii.

**Co-funded by
the European Union**

- **Demagog.org.pl (Polska)**
<https://demagog.org.pl> – weryfikacja wypowiedzi polityków, analiza faktów i opinii.
- **Demagog.cz (Czechy)**
<https://demagog.cz> – analiza faktów i opinii w czeskiej przestrzeni publicznej.
- **Demagog.sk (Słowacja)**
<https://demagog.sk> – przykłady fałszywych opinii w debacie publicznej.
- **Manipulátoři.cz (Czechy)**
<https://manipulatori.cz> – edukacja o rozróżnianiu faktów od komentarzy.
- **StopFake.org (Ukraina)**
<https://www.stopfake.org/en/news/> – przykłady mieszania faktów i opinii w fake newsach.

